

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 2(21), с. 175–178

Здійснено аналіз вимог до сучасного вчителя в контексті завдань Болонської декларації. Акцентується на проблемі національної культури учнів, розкрито досвід роботи Миколаївської ЗОШ № 61 з питань співпраці сім'ї і школи щодо формування української національної культури учнівської молоді, подано програму спецкурсу “Формування національної культури старшокласників загальноосвітньої школи в контексті завдань Болонської декларації”.

Формування національної культури старшокласників передбачають спеціальні навчальні курси. Так, у нашій школі це такі курси:

- “Ділове українське мовлення”. Має на меті навчити учнів особливостей усного й писемного спілкування за офіційних обставин, сформувати у них практичні вміння скласти й оформлювати найпоширеніші види ділових паперів;
- “Український мовленнєвий етикет”. Сприяє поінформованості школярів щодо ключових питань української національної деонтології, привчає їх до культури поведінки в різних ситуаціях спілкування;
- “Художня культура”. Сприяє усвідомленню учнями єдності світового культурного простору, в якому “голос” кожної країни має звучати оригінально і самобутньо.

Старший учитель О. М. Керлан при плануванні вивчення курсу передбачає використання різноманітних форм класних і позакласних занять, пошуково-дослідницької роботи (уроки, лекції, семінари, диспути, екскурсії, відвідування культурно-мистецьких закладів та ін.).

Іншою формою є впровадження змісту національної культури до існуючих шкільних предметів [1]. Найбільш придатні для цього такі навчальні предмети інваріантної частини навчального плану, як історія України, українська мова та література, музичне мистецтво, іноземна мова, географія, етика.

Керуючись інструктивно-методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України щодо вивчення шкільних дисциплін, учитель-фахівець визначає основні шляхи формування національної культури учнів.

Так, наприклад, учитель-методист української мови та літератури Л. М. Логутенко, учителі О. А. Маркова, Г. В. Кабачевська через українську художню літературу залучають учнів до найголовніших цінностей культури, розширюють їх культурно-пізнавальні інтереси, формують національні і загальнолюдські цінності. Скажімо, баладу Т. Г. Шевченка “Тополя” вони розглядають у зіставленні з баладою Й. В. Гете “Вільшаний король”. Це дає можливість учням зрозуміти національну самобутність кожної з літератур. Шляхом зіставлення здійснюється вивчення повісті Гр. Тютюнника “Климко” та прозових творів російського письменника А. Чехова. Тематичне зіставлення йде під час вивчення творів А. Чайковського та В. Скотти, Л. Костенко та Дж. Р. Кіплінга, що дає змогу не тільки розширювати інформаційне підґрунття уроку, а й дає гарну нагоду школярам усвідомити належність рідного народу до творення світової культури як цілісності, відчутти органічний зв'язок України зі світовою цивілізацією та досягнути її самобутність порівняно з іншими країнами.

На уроках української мови в процесі реалізації соціокультурної лінії актуальною є проблема національної самоідентифікації учнів, пов'язаною з вибором мови спілкування.

Прийняття Концепції громадянської освіти у школах України дає сьогодні можливість озброїти учнів культурологічними знаннями, ядром яких у системі освіти в умовах демократії є культура міжлюдських (міжгрупових і міжособистісних) відносин. Оволодіння культурним надбанням своєї нації відбувається водночас з вихованням у учнів доброзичливого і зацікавленого ставлення до культур інших народів, етнічних спільнот, які становлять культурне розмаїття регіону України, світу. Старшокласники все більше переконуються, що одним із важливих чинників політичної і духовної консолідації українського полікультурного суспільства є відродження української мови, вільне володіння всіма громадянами України українською мовою як державною, функціональна двомовність і багатомовність її громадян.

На основі Концепції навчання іноземних мов учителі англійської мови нашої школи визначають основну межу навчання у формуванні в учнів комунікативної компетенції. Це означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати іноземну мову як інструмент в діалозі культур на основі комунікативно-орієнтованого підходу до навчання. Саме тому діалог культур орієнтований на пізнання учнями культури країни, мову якої вони вивчають, допомагаючи їм краще пізнати культуру власної країни, розвиває уміння представляти її засобами іноземної мови.

Моделювання ситуацій культур на уроках іноземної мови дає змогу учням порівнювати спосіб і стиль життя людей у своїй країні та країнах, мову яких вони вивчають. Реалізація принципу діалогу культур допомагає вчителю формувати в учнів такі необхідні для міжкультурного спілкування якості:

- культурна незаангажованість, толерантність і соціокультурна спостережливість;
- готовність до спілкування та співпраці з людьми в іншомовному середовищі;
- мовна та соціокультурна ввічливість.

Формування та вдосконалення в учнів соціокультурної компетентності спрямоване передусім на адаптацію у спілкуванні в іншомовному середовищі, розуміння необхідності слідувати традиційним канонам ввічливості країн, мову яких вони вивчають, виявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного середовища; оволодіння засобами представлення рідної культури в іншомовному середовищі.

Учитель Т. А. Дерило на уроках образотворчого мистецтва, керуючись навчальною програмою, використовує в 5–7 класах наочний матеріал для сприймання учнями зразків мистецької спадщини національної та регіональної спрямованості. Саме це забезпечує культурну спадкоємність поколінь, духовний зв'язок мистецтва та національних традицій.

Зміст програми 7 класу узагальнений під назвою “Культурне та просторове середовище людини”, розкриває навчальний матеріал з графіки, живопису, скульптури, декоративного мистецтва, дизайну та прокладає “місток” між давніми сучасними творами національного та світового мистецтва.

Старший учитель музики В. І. Власова на основі програми О. Ростовського реалізує ідею загальної музичної освіти учнів, використовуючи українську музичну культуру, розглядає її в діалектичній єдності з музикою інших народів. Таким чином, учні знайомляться з найкращими зразками української та зарубіжної музики і на основі цього досвіду вчаться визначати власну життєву позицію.

Учитель І. В. Павлюк на уроках географії працює над визначенням старшокласниками пріоритетів співіснування в полірелігійному та полікультурному світі. Саме міжкультурна освіта забезпечує розуміння різних поглядів на світ у багатонаціональному суспільстві (державі).

Вивчення курсу “Етика” дає учням можливість зрозуміти різні точки зору та оцінювати рішення щодо етичних питань з точки зору прав людини, вивчати і поважати культурні традиції свого народу та інших народів, виявляти толерантність та милосердя [2].

На заняттях з курсу “Народознавство”, використовуючи праці М. Стельмаховича, Б. Степанишина, В. Скуратівського, О. Ковальчука та інших етнографів, учителі нашої школи переконалися в тому, що, формуючи національну культуру молоді в умовах сьогодення, необхідно використовувати її кращі надбання світової культури.

Миколаївщина — багатонаціональний край. Згідно з останніми даними, тут мешкають люди близько 110 національностей.

У нашій школі навчаються учні понад десяти національностей. Правильний шлях, обраний педколективом у цілому і класними керівниками зокрема, у вихованні і навчанні дає можливість використовувати як на уроках, так і в позакласній роботі знання учнів про звичаї, традиції різних народів [5].

Так, наприклад, цікаво проходить щорічне свято “День слов’янської писемності і культури”. Діти читають на різних слов’янських мовах вірші, виконують різні пісні, танці. Отже, цим вони долучаються до культурної спадщини різних народів, а разом — до духовності.

Ми звернули увагу на те, що впродовж останніх 5–8 років молоді спеціалісти-словесники, які приходять на роботу в школу, практично не володіють знаннями з формування в учнів національної культури. Звичайно, вони мають труднощі у викладанні цього матеріалу, витрачають багато свого часу на його засвоєння.

Якраз у цьому ми бачимо проблему, яку повинна вирішувати вища школа. І на допомогу вузам пропонуємо вже нами напрацьований спецкурс з формування національної культури старшокласників загальноосвітніх шкіл України.

На наш погляд, цей спецкурс буде корисний і обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти.

ПРОГРАМА

спецкурсу “Формування національної культури старшокласників загальноосвітніх шкіл України в контексті завдань Болонської декларації” для студентів педагогічних інститутів, гуманітарних вузів України і обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

Пояснювальна записка

Прагнучи до вступу в ЄС, керуючись Болонською декларацією, Україна сьогодні має актуальний для своїх громадян шанс вирішити питання розуміння і пізнання величчя національної культури, її одвічного гуманізму, добробуту, всепрощення, доброзичливості, щирої гостинності, щоб урівноважити свої вчинки, спрямувати їх на утвердження української державності, забезпечення душевного затишку всім, хто живе на етнічній землі України [8].

Щоб по-справжньому пізнати свій народ та інші народи, необхідно вивчати їхню історію, мову, культуру. І не тільки культуру, що створена талановитими архітекторами, художниками, музикантами, акторами, письменниками, а й ту, що впродовж багатьох століть творилася і плекалася в народному середовищі, передавалася від покоління до покоління, безперервно розвивалася і водночас зберігала певні стійкі свої риси, які утверджувалися, поширювалися, тобто ставали традиційними.

Україна формувалася як моноетнічна держава. На її території проживають представники інших народів, яких в усьому світі прийнято називати етнічною групою. Це росіяни, поляки, угорці, євреї, румуни, греки, німці та представники інших народів [3].

Враховуючи потреби сучасного навчально-виховного процесу в нашій державі, педагогічний колектив Миколаївської загальноосвітньої школи I–III ступеня № 61 помітив нагальну потребу в оволодінні кожним учителем знаннями і вміннями з питання виховання національної культури старшокласників в контексті Болонської декларації, оскільки навіть молоді спеціалісти під час навчання у вузі не одержують знання з даного питання і мають пізніше у зв’язку з цим певні труднощі.

Мета курсу полягає у створенні оптимальних умов для становлення духовно багатого особистості, яка володіє знаннями, вміннями і навичками з питань національної культури, яка вміє формувати й обстоювати власну думку, громадську позицію щодо тих чи інших подій та явищ, давати їм адекватну оцінку, самонавчаючись і самовдосконалюючись [4]. Оскільки знання культури — важлива складова соціально-культурної діяльності, виховання національної культури повинно ставити собі за мету:

- навчити розумінню нової культури (міжкультурному розумінню);
- оволодіти міжкультурною комунікацією, тобто вмінням спілкуватися з носіями іншої культури.

Сформульована мета потребує розв’язання таких завдань:

- 1) вироблення стійкої потреби у вивченні питань національної культури;
- 2) формування і розвиток умінь і навичок вільного спілкування;
- 3) формування гуманістичного світогляду, духовного світу учнів, їхніх моральних і естетичних переконань, громадянських рис патріота України на основі засвоєння українських національних та загальнолюдських цінностей шляхом залучення до культурних надбань українського народу в контексті культури світової [6].

Відповідно до концептуальних засад, мети і завдань курсу у програмі визначено зміст навчання для учнів 10–11 класів, подано список орієнтованої літератури.

№ пор.	Зміст навчального матеріалу	Кількість годин	Рекомендована література
1	Вступ. Поняття культури. Національна культура. Особливості культури півдня України (Миколаївська область).	2	1. Іванченко М. Дивосвіт прадавніх слов'ян. — К., 1991. 2. Наулко В., Артюх Л. та ін. Культура і побут населення України. — К.: Наук. думка, 1991.
2	Походження українського народу. Процес створення держави Русь-України. Історичні форми становлення української нації.	2	1. Грушевський М. Історія України-Руси. — К., 1991. 2. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. — К., 1991.
3	Етнічна територія України. Формування України як моноетнічної держави. Етнографічне районування України. Етнічний склад населення й сучасні процеси в Україні.	2	1. Культура і побут населення України. — 2-ге вид., переробл. і допов. / За ред. В. І. Наулка. — К., 1993. 2. Українське народознавство / За ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. — Л.: Фенікс, 1997.
4	Народознавство — джерело вивчення народної традиційної культури.	6	1. Українське народознавство / За ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. — Л.: Фенікс, 1997. 2. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича. — Нью-Йорк, 1990. 3. Культура і побут населення України. — 2-ге вид., переробл. і допов. / За ред. В. І. Наулка. — К., 1993. 4. Скуратівський В. Березиня. — К.: Рад. письменник, 1988. — 278 с. 5. Ковальчук О. В. Українське народознавство. — К.: Освіта, 1992.
5	Мова як духовно національний феномен.	2	1. Левченко Т. Мова і духовність нації // Українська мова і література в школі. — 2003. — № 5. 2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. — М.: Русский язык, 1980. 3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. — М.: Прогресс, 1985.
6	Форми і методи виховання національної культури старшокласників. Питання виховання національної культури у шкільних предметах. Позакласна робота з питань виховання національної культури старшокласників.	6	1. Шкільний день культури: Завуч, квітень, 2004. 2. Краєзнавчі свята. — Х.: Вид. група "Основа", 2006. 3. Сорока Г. І., Черновол-Ткаченко Р. І. Річний цикл шкільних свят. — Х.: НМЦ СД, 2005.
Разом		20	

Література

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у 2008/09 навчальному році // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. — К.: Пед. преса, 2008. — № 22–24. — С. 9–29.

2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у 2008/09 навчальному році // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. — К.: Пед. преса, 2008. — № 25–27. — С. 19–35.

3. **Павлюк С. П., Горинь Г. Й., Кирчів Р. Ф.** Українське народознавство: Навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка. — Л.: Фенікс, 1997.

4. **Стельмахович М. Г.** Етнопедагогічні основи української національної школи-родини. — К.: Початкова шк., 1997. — 10 с.

5. **Стельмахович М. Г.** Українська народна педагогіка: Навч.-метод. посіб. — К.: ІЗМН, 1997. — 232 с.

6. **Степанишин Б. С.** Культурологічна діяльність: Навч.-метод. посіб. — К.: Рідна шк., 1998. — С. 29–35.

7. **Халамендик В. Д.** Реформування змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя в контексті Болонської декларації // Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. — К., 2006. — С. 454–461.

Формування національної культури учнів є важливим завданням української школи, як середньої, так і вищої. Нами розроблений спеціальний курс з питань формування національної культури старшокласників загальноосвітніх шкіл України, що може бути корисний молодим педагогам у їхній роботі.

Forming of national of national culture of pupils is the important problem of middle and high school of Ukraine. We develop a special course on forming of national culture of senior pupils of comprehensive schools of Ukraine which can be useful to young teachers in their work.

Надійшла 24 лютого 2009 р.